

Nowe kierunki w zarządzaniu przedsiębiorstwem – koncepcje przekrojowe

W czerwcu 1998 roku odbyła się trzecia już, ogólnopolska konferencja naukowa, organizowana przez Katedrę Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstwa AE we Wrocławiu pod cyklicznym hasłem *Nowe kierunki w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, tym razem z podtytułem: – *koncepcje przekrojowe*^{*)}.

Intencją organizatorów było podjęcie próby odzwierciedlenia stanu poglądów i doświadczeń praktycznych polskiego środowiska naukowego i przedstawicieli menedżmentu, dotyczących przesłanek, warunków, zakresu i tendencji w stosowaniu przekrojowych koncepcji zarządzania przedsiębiorstwami. Cel ten, tak w opinii organizatorów, jak również – co bardziej przecież istotne – kilkudziesięciu uczestników konferencji, udało się w dużym stopniu zrealizować. Złożyła się na to zarówno wysoka jakość przygotowanych referatów, jak i – co szczególnie warto podkreślić – żywa, niejednokrotnie przekraczająca ramy czasowe wyznaczone przez organizatorów, dyskusja. Spośród kilkudziesięciu referatów chcemy wskazać na te, które przygotowane zostały na zamówienie organizatorów i stały się podstawą prowadzonych w kolejnych blokach tematycznych dyskusji. Były to referaty prof. prof.:

● Jerzego Kortana – *Nowe koncepcje zarządzania przedsiębiorstwem – krytyczne spojrzenie*,

● Anieli Styś – *Marketing w zarządzaniu przedsiębiorstwem*,

● Brygidy Grzeganeck-Więcek – *Controlling a zarządzanie przedsiębiorstwem*,

● Piotra Blaika – *Logistyka a zarządzanie przedsiębiorstwem*,

● Tadeusza Wawaka – *TQM a zarządzanie*,

● Kazimierza Perechudy – *Reengineering a zarządzanie*.

Próbie zakresienia ogólnych ram dyskusji, tzn. jej zakresu przedmiotowego i głównych problemów (pytań) badawczych dotyczących współczesnych, przekrojowych koncepcji zarządzania przedsiębiorstwem stanowił referat prof. Jana Lichtarskiego, który przedstawiamy niżej. Najbardziej istotne wątki i rezultaty samej dyskusji chcielibyśmy przedstawić czytelnikom w kolejnym numerze „PO”.

prof. dr hab. Henryk Jagoda

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstwa
Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu

^{*)} *Nowe kierunki w zarządzaniu przedsiębiorstwem – koncepcje przekrojowe*. Wydawnictwo AE Wrocław 1998.

Jan Lichtarski

Współczesne koncepcje zarządzania przedsiębiorstwem – istota, relacje, problemy stosowania

Charakterystyczną cechą obecnego etapu rozwoju nauki zarządzania oraz jej zastosowań w praktyce działalności gospodarczej **jest wielość i różnorodność rekomendowanych koncepcji (filozofii, podejść, orientacji ...) zarządzania** oraz

związanych z nimi bardziej szczegółowych metod, technik i narzędzi.

Stan ten z jednej strony jest czynnikiem dynamizującym rozwój teorii i praktyki zarządzania przedsiębiorstwami, z drugiej zaś strony wywołuje wiele

niejasności, wątpliwości czy wręcz kontrowersji, zarówno na płaszczyźnie poznawczej (merytorycznej i metodologicznej), jak też na płaszczyźnie użytecznej. Intencją tego opracowania jest rozpoznanie (identyfikacja) owych niejasności, wątpliwości i kontrowersji oraz sformułowanie stosownych pytań, które stanowiłyby ukierunkowanie i zachętę do dyskusji zmierzającej do pełniejszego wyjaśnienia: **czym w istocie są owe koncepcje; jakie mogą być obszary (dziedziny) i zakresy (zasięg) ich wpływu na wizerunek systemu zarządzania przedsiębiorstwem; jakie są wzajemne relacje między nimi, zwłaszcza relacje komplementarności i substytucyjności; jakie są warunki ich skutecznego urzeczywistnienia w praktyce gospodarczej; jakie typowe zagrożenia ograniczają ową skuteczność; czy i jak można zredukować skutki tych zagrożeń, itd., itp.**

Istotne cechy prezentowanego opracowania to: jego przekrojowy, bardzo rozległy tematycznie charakter oraz nastawienie na dostrzeganie problemów i stawianie pytań, a nie formułowanie zaleceń, recept, propozycji rozwiązań modelowych, itp., co dominuje w piśmiennictwie z tego zakresu. Z tych też powodów ograniczamy do niezbędnego minimum bezpośrednie odniesienia do literatury przedmiotu – biorąc pod uwagę wszystkie interesujące nas koncepcje łącznie – literatury bardzo bogatej. Nie oznacza to bynajmniej chęci jej ignorowania. Raczej jest to wyraz chęci zdobycia się na własną refleksję nad sformułowanymi wyżej pytaniami, refleksję nie tłumioną poglądami i opiniami nawet poważnych w poszczególnych dziedzinach autorytetów.

Próby nadawania systemowi zarządzania, czy po prostu zarządzaniu przedsiębiorstwem, pewnych wyrazistych cech specyficznych, pewnej orientacji teoretyczno-metodologicznej, pewnej tożsamości, mają długą i złożoną historię. Odmienne były wizerunki (obrazy) systemu zarządzania przedsiębiorstwem formułowane np. na gruncie podejść: mechanicznego, biologicznego, behawioralnego, systemowego, ilościowego, itp.¹⁾ Zalecanym i/lub stosowanym modelom zarządzania, opartym na pryncypiach tych podejść (skrojonych na ich modłę) nie nadawano jednak zwykle konkretnych nazw (imion własnych). Ale już lata 60. i 70. przynoszą wiele tzw. systemów zarządzania, jak np.²⁾:

- zarządzanie przez odchylenia,
- zarządzanie przez wyjątki,
- zarządzanie przez cele,
- zarządzanie systemowe („by system”),
- zarządzanie przez konflikt, itd. ...

Zawarte w tych propozycjach rozwiązania, zarówno w swej warstwie koncepcyjnej, jak i projekto-wdrożeniowej skupiały swą uwagę zwykle na odmiennych celach i sposobach ich osiągnięcia, odmiennych funkcjach, zasobach, itd., co narzucało odmienną kreowanych na ich gruncie modeli zarządzania.

Pod wpływem narastającej zmienności i burzliwości otoczenia, począwszy od lat 70., pojawiają się nowe „punkty ciężkości” w modelowaniu systemów zarządzania przedsiębiorstwem, nowe koncepcje odnoszące się do ich ogólnego wizerunku i ich operacjonalizacji (rozwiązań bardziej szczegółowych). Istotną cechą owych propozycji, zarówno na poziomie koncepcyjnym, jak i wykonawczym (projektowo-wdrożeniowym) jest **wyraźna tendencja do nadania systemowi zarządzania, jako całości, pewnej charakterystycznej orientacji, tożsamości, tendencja do zawładnięcia owym systemem, do nadania mu niewątpliwie pożądanym cechom „integratywności”.**

Są wśród nich koncepcje „nazwane”, takie np. jak:

- marketing,
- controlling,
- logistyka,
- TQM,
- HRM,
- *lean management*,
- *reengineering* (BPR),

ale są też „nie nazwane” lub takie, których propozycje nazw nie zyskały jeszcze powszechnej aprobaty. Można by tu wymienić np. proponowaną przez M. Bratnickiego³⁾ koncepcję „zarządzania nadzwyczajnego” lub inne propozycje określane jako „zintegrowany system zarządzania”, „kompleksowy system zarządzania”⁴⁾, itd.

Chcąc podjąć dyskusję nad sformułowanymi na wstępie pytaniami, należałoby zidentyfikować podstawowe, konstytutywne cechy każdej z rozpatrywanych koncepcji. I tu napotykamy na pierwszą i to bardzo poważną trudność. Okazuje się bowiem, że **koncepcje te – zarówno co do swej istoty, jak i co do szczegółowych rozwiązań – opisywane są w sposób znacznie zróżnicowany.** W literaturze można znaleźć przeglądy definicji bądź określeń poszczególnych koncepcji, np.: marketingu, controllingu czy logistyki – zawierające po kilkanaście do kilkadziesiąt propozycji⁵⁾. Mamy tu więc do czynienia z materiałem słabo ustrukturyzowaną, niedookreśloną, można by rzec – rozmytą. Już z tego jednego faktu nietrudno o negatywne konsekwencje zarówno w sferze poznawczej, jak i aplikacyjnej. Podejmując np. z kimś rozmowę na temat controllingu nie mamy *a priori* pewności, że rozmawiamy o tym samym, gdyż rozmówca istotę, zakres i formy stosowania tej koncepcji może pojmować inaczej. W zbliżonym stopniu dotyczy to wszystkich interesujących nas koncepcji.

Pewnym problemem w omawianej tu kwestii identyfikacji poszczególnych koncepcji jest występująca niekiedy **tendencja do ich zawężania, traktowania – w naszym przekonaniu – w sposób nazbyt instrumentalny.**

Jeśli bowiem to, co jest przedmiotem naszych rozważań, nazywamy – nawet na zasadzie skrótu myślowego – odpowiednio: marketingiem, control-

lingiem, logistyką, itd., to oznacza to nic innego, jak: marketingowa koncepcja (orientacja ...) zarządzania, controllingowa koncepcja zarządzania, logistyczna koncepcja zarządzania, itd., itp. Inaczej można by to określić jako zastosowanie (wykorzystanie) koncepcji: marketingowej, controllingowej, logistycznej, itd. w zarządzaniu.

O tym, że nie wszyscy i nie zawsze podobnie pojmują relacje między owymi koncepcjami a zarządzaniem nietrudno się przekonać. Jeśli np. w nazwie kierunku studiów występuje określenie „zarządzanie i marketing”, to oznacza, że marketing, jeśli nawet jest czymś stycznym w relacji do zarządzania, to jednak do niego nie należy, nie jest w swej warstwie koncepcyjnej pewną opcją zarządzania. Albo jeśli pojawia się tytuł monografii „Zarządzanie marketingiem”⁶⁾ to sugeruje to także, że marketing nie jest immanentną częścią (cechą) zarządzania, że jest pewnym zbiorem funkcji rzeczowych, takich jak np.: zaopatrzenie, techniczne przygotowanie produkcji, itd., którym trzeba zarządzać. Podobnej natury wątpliwości dotyczą i innych koncepcji. Na przykład logistyka raz bywa interpretowana jako system przepływu strumieni materialnych w ramach procesu gospodarczego (łącznie z ich stroną fizyczną, wykonawczą), innym zaś razem raczej lub zdecydowanie traktowana jest jako system regulacji, sterowania czy też zarządzania przepływem owego strumienia.

Pogłębieniu trudności jednoznacznej identyfikacji i interpretacji interesujących nas koncepcji sprzyja może nie powszechna, ale nazbyt często występująca wśród ich znawców (przedstawicieli) **tendencja do „odcinania się od korzeni”**. Nie dotyczy to może współczesnego pojmowania marketingu, którego rodowód został dość wszechstronnie i rzetelnie opisany w literaturze. Ale w innych przypadkach bywa tak, że przemilcza się bądź wręcz neguje jakiegokolwiek związku określonej koncepcji z innymi, wcześniejszymi koncepcjami czy metodami. Nie jest z pewnością zjawiskiem pozytywnym przemilczanie faktu, iż u źródeł koncepcji controllingowej leży między innymi i „zarządzanie przez cele”, i tzw. wewnętrzny rozrachunek gospodarczy, i wiele klasycznych pryncypiów teorii, i praktyki planowania, jak np. to, że do dobrego planowania na poziomie operacyjnym potrzebna jest dobra baza normatywna, itd. A już na pewno jest szkodliwe bezpodstawne demonstrowanie odmienności i oryginalności koncepcji.

Wątpliwości natury interpretacyjnej dla poszczególnych koncepcji pogłębiać może także zjawisko ich swoistej dywersyfikacji. Jeśli np. z niemałym trudem uda nam się odnaleźć w gąszczu różnych ujęć istotę controllingu w zarządzaniu przedsiębiorstwem, to nowe wątpliwości nieuchronnie pojawiają się, jeśli dokonamy podziału na controlling operacyjny i strategiczny⁷⁾ lub jeśli np. wyodrębnimy controlling personalny⁸⁾. Czy nie należałoby w tej sytuacji wyodrębnić controllingu np. rzeczowego,

finansowego, itd.? Rodzi się pytanie: **czy nie tworzymy zbędnych, sztucznych, abstrakcyjnych bytów, które bardziej blokują niż torują drogę rozwoju poszczególnych koncepcji w aspekcie poznawczym i utylitarnym?**

Bardzo istotną, wywołaną na wstępie kwestią, są **wzajemne relacje między poszczególnymi koncepcjami**. Jest to – jak sądzę – szczególnie istotne zagadnienie z punktu widzenia praktycznych zastosowań owych koncepcji. Menedżerowi firmy należałoby bowiem ułatwić zadanie wyboru kierunków, zakresu i sposobu doskonalenia systemu zarządzania w sytuacji, kiedy spotykając się z przedstawicielem jednej koncepcji otrzymuje ofertę i obietnicę rozwiązania niemal wszystkich dręczących go problemów, po czym spotykając się z przedstawicielem innej koncepcji otrzymuje podobną obietnicę co do rozwiązania tych samych problemów, choć z wykorzystaniem innych zasad, metod i narzędzi. Staje on wówczas przed pytaniem: **czy wybrać jedną koncepcję (a jeśli tak, to którą) odrzucając inne, czy zdecydować się na zastosowanie kilku i jakich jednocześnie lub w określonej kolejności?**

Podstawą wyboru powinna być konfrontacja wymagających rozwiązania problemów przedsiębiorstwa z możliwie rzetelną wiedzą na temat realnych konsekwencji stosowania poszczególnych koncepcji, a to – jak wynika z poprzednich rozważań – nie jest łatwe.

Uwzględniając tę ostatnią okoliczność oraz przyjęte cele i ramy objętościowe tego opracowania, rezygnujemy z pogłębionej, popartej odpowiednią argumentacją, identyfikacją celów oraz obszarów zastosowania i oddziaływania poszczególnych koncepcji. Czynimy to także w przekonaniu, że zdecydowanie lepiej zadanie to mogliby wykonać odpowiedni specjaliści.

Chcąc jednak zastanowić się nad wzajemnymi relacjami między poszczególnymi koncepcjami zmuszeni jesteśmy, choćby w sposób najbardziej ogólny, wypowiedzieć się na temat istoty (celów, obszarów stosowania i oddziaływania, itp.) każdej z tych koncepcji. Zdajemy sobie przy tym sprawę, że przytoczone niżej rozumienie owej istoty może u wielu osób budzić kontrowersje z przyczyn, o których wyżej była mowa.

Dla koncepcji **marketingowej** charakterystyczne jest ukierunkowanie (orientacja) celów i wszelkich działań w przedsiębiorstwie (nie tylko tych, które dotyczą bezpośrednio relacji: przedsiębiorstwo – rynek) w taki sposób, aby zapewnić możliwie wysoki poziom satysfakcji konsumenta (klienta).

Controllingowa koncepcja zarządzania w naszym przekonaniu zawiera w swej istocie takie ukierunkowanie procesu zarządzania (w tym procesie informacyjnego), aby poprzez racjonalizację decyzji i działań wykonawczych w całym obszarze działalności gospodarczej przedsiębiorstwa, zapewnić osiągnięcie możliwie korzystnego wyniku finansowego.

W koncepcji **logistycznej** dostrzegamy przede wszystkim ukierunkowanie na racjonalizację systemu zarządzania (sterowania) przepływem strumieni materialnych w procesie gospodarczym przedsiębiorstwa, tak by osiągać zamierzoną skuteczność tego przepływu przy możliwie niskich łącznych kosztach (nakładach).

Koncepcja **Total Quality Management (TQM)** zawiera w sobie wyraźną intencję do zorientowania systemu zarządzania w taki sposób, aby główna uwaga kadry zarządzającej i personelu wykonawczego skupiona była na osiąganiu możliwie wysokiego poziomu jakości: pracy, przebiegu procesów, produktów.

Human Resources Management (HRM) to koncepcja upatrująca głównych przesłanek racjonalizacji zarządzania przedsiębiorstwem w odpowiednim ukształtowaniu i szeroko pojętym umotywowaniu dla pożądanych zachowań całego zespołu pracowniczego.

Dwie kolejne z wymienionych wcześniej koncepcji znalazły się tu, mimo iż dotyczą one przede wszystkim kierowania (zarządzania) procesem przygotowania i wdrażania gruntownych zmian w przedsiębiorstwie i w samym procesie zarządzania. Ale jednocześnie zawierają one wyraźne wskazania dotyczące sposobów funkcjonowania przedsiębiorstwa (w tym zarządzania przedsiębiorstwem) po przeprowadzeniu zmian, a więc wpływają modelująco na system zarządzania przedsiębiorstwem, podobnie jak inne, wcześniej omówione koncepcje. To właśnie stanowiło podstawę uwzględnienia ich w naszych rozważaniach.

Przy okazji warto zauważyć, że występują też koncepcje metodologiczne dotyczące sposobu prowadzenia samego procesu przygotowania i wdrażania zmian w funkcjonowaniu (w tym w zarządzaniu) przedsiębiorstwa, którymi tu zajmować się nie będziemy, a ich przykładem jest **benchmarking**.

Jedną z kolejnych, objętych naszym zainteresowaniem koncepcji jest **lean management**. Jest to koncepcja „odchudzonego” zarządzania czy też szerzej – funkcjonowania przedsiębiorstwa. Jej zasadniczym przesłaniem jest zdejmowanie nadmiernego balastu, unikanie wszelkiego marnotrawstwa i osiąganie racjonalności we wszystkich obszarach działalności przedsiębiorstwa i w gospodarowaniu jego wszystkimi zasobami. Jest to swoista filozofia chłodnej kalkulacji, prostoty, oszczędności.

Ostatnia z wymienionych, koncepcja **reengineeringu**, poza tym, że oferuje właściwe sobie metodyczne podejście do przygotowania i wprowadzenia gruntownych zmian w przedsiębiorstwie (co nas tu mniej interesuje), zaleca także przyjęcie i stosowanie w toku działalności zarządczej dość bogatej i wszechstronnej wiązki ogólnych reguł (zasad) postępowania zmierzających do racjonalizacji i poprawy efektywności funkcjonowania przedsiębiorstwa, reguł w zdecydowanej większości zalecanych także przez inne koncepcje zarządzania. Trudno

nawet wskazać na specyficzne rozłożenie akcentów, poza tym, że zaleca się tu, aby w zarządzaniu jako punkt wyjścia i swoisty priorytet traktować potrzeby klienta, koncentrować uwagę na osiąganiu zamierzonych w tym zakresie wyników nie poprzez racjonalną realizację poszczególnych, wyodrębnionych funkcji, lecz poprzez racjonalne przeprowadzenie całego, nakierowanego na końcowy wynik, procesu.

Próba porównania głównych celów (orientacji) i obszarów oddziaływania poszczególnych koncepcji, przy bardzo wysokim stopniu ogólności ich charakterystyki, prowadzi do wniosku, że w większości przypadków, tzn. wyłączając *lean management* i *reengineering*, mogą i powinny się one uzupełniać. Marketingowej orientacji na klienta może towarzyszyć controllingowa orientacja na wynik finansowy (jeśli nawet w bardziej szczegółowo określonej strukturze celów i działań mogą pojawić się obszary konfliktowe), a także logistyczna orientacja na sprawność przepływu strumieni materialnych, leżąca u podstaw TQM orientacja na jakość oraz leżąca u podstaw HRM orientacja na człowieka.

Jedynie w przypadku zamiaru czy faktu jednoczesnego stosowania bardziej uniwersalnych koncepcji *lean management* i *reengineeringu*, bądź którejś z tych koncepcji w powiązaniu z każdą z pozostałych, pojawiają się wspólne pola zainteresowań i ewentualnych konfliktów na tle alternatywnych zaleceń, co już na tak ogólnym etapie rozważań wymagałoby wyznaczenia „linii demarkacyjnych i stref buforowych”, czyli wyznaczenia głównych relacji między poszczególnymi koncepcjami, to znaczy relacji komplementarności i substytucyjności.

Nieco inaczej problem owych współzależności wygląda na poziomie operacyjnym. I tak np. to, co leży u samych podstaw HRM (orientacja na człowieka), w bardziej szczegółowej charakterystyce da się wyraźnie dostrzec w innych koncepcjach, a w szczególności w TQM⁹⁾ i *lean management*. To, że np. przedstawiciele TQM dostrzegają dużą rolę prawidłowego rozwiązywania problemów zarządzania zasobami ludzkimi w kształtowaniu sprawnego systemu zapewniania jakości, jest niewątpliwie słuszne i cenne. Rodzi się jednak pytanie, czy owo rozwiązywanie problemów „ludzkich” powinno być oparte wyłącznie czy też głównie na inspiracji płynącej z TQM, czy np. *lean management*, gdzie wątek „ludzki” jest również wyraźnie zaznaczony, czy też definiowanie, diagnozowanie i rozwiązywanie problemów zarządzania personelem powinno być podejmowane w sposób bardziej całościowy, uwzględniający wszystkie inne przesłanki i cele, którym służyć może zaszczerpienie w przedsiębiorstwie HRM.

Podobnych **wspólnych obszarów zainteresowań** – choć z różnych pobudek i różnych punktów widzenia – **na poziomie operacyjnym stosowania poszczególnych koncepcji dałoby się za-**

obserwować znacznie więcej. Więcej też jawi się potencjalnych pól konfrontacji.

Problem ten rodzi się i narasta w wyniku wyraźnych tendencji do rozszerzania obszarów ingerencji w system zarządzania przedsiębiorstwem ze strony poszczególnych koncepcji, czyli wraz (w związku) z wychodzeniem owych koncepcji w ich warstwie operacyjnej poza ich obszary i cele stanowiące dla nich swoisty „rdzeń”.

Na tle tej części rozważań warto wydaje się sformułowanie wątpliwości i pytań:

● **czy owo rozwijanie „wszerz” owych koncepcji i próba zawłaszczenia nowych pól objętych zainteresowaniami innych nie idzie zbyt daleko?**

● **jeśli okaże się, że określony obszar działalności przedsiębiorstwa (zasób, proces ...) pozostaje pod wpływem regulacyjnych oddziaływań różnych koncepcji, na jakich zasadach układać relacje między nimi, zwłaszcza w sytuacjach konfliktowych.**

Jak np. rozstrzygać dylematy wynikające z dopuszczalnego na gruncie koncepcji marketingowej dążenia do nadania najlepszych – z punktu widzenia klienta – cech produktu, a więc najwyższej jakości, przy skłonności do milczącej zgody na ewentualne tego konsekwencje po stronie kosztów, w sytuacji gdy w ramach TQM zamiar kształtowania nie tylko wysokiej jakości, ale także możliwie korzystnych relacji: jakość – koszty jest silniejszy, a już zupełnie jest to bezwarunkowy nakaz w ramach koncepcji controllingowej?

Konkludując tę część rozważań, nasyconą większą liczbą pytań niż odpowiedzi, wydaje się uzasadniona teza, iż **mimo ryzyka pewnych kłopotów, trudności, kontrowersji związanych ze stosowaniem różnych koncepcji jednocześnie, lepszym kierunkowo działaniem jest próba kojarzenia tych koncepcji w odpowiednio dobranych konfiguracjach i zakresie niż traktowanie ich alternatywnie, substytucyjnie.**

Właściwe rozwiązanie na poziomie koncepcyjno-strategicznym kwestii stosowania interesujących nas koncepcji w praktyce jest warunkiem bardzo ważnym osiągnięcia powodzenia, ale nie gwarantuje go.

Równie duże znaczenie ma bowiem proces przygotowania i przeprowadzenia (wdrożenia) odpowiednich przedsięwzięć. Tutaj kryją się bowiem także liczne źródła sukcesów i porażek. Spróbujmy – również w formie dyskusyjnej – wskazać na niektóre z nich.

Często spotykanym w praktyce zjawiskiem jest skłonność do podejmowania decyzji projektowo-wdrożeniowych mieszczących się w ramach poszczególnych koncepcji, bez uprzedniego usytuowania tych koncepcji w strategii rozwoju systemu zarządzania. Wyraża się to, np. wdrażaniem ISO-9000 bez uprzedniego opracowania i przyjęcia założeń co do zastosowania TQM lub wprowadz-

niem centrów odpowiedzialności za wynik (zysk) lub koszty, bez uprzedniego sformułowania całościowej wizji zastosowania koncepcji controllingowej. Wdrożenia takie, bez właściwego oparcia w całościowych, strategicznych założeniach rozwoju systemu zarządzania wydają się bardziej narażone na niepowodzenie.

Istotnym czynnikiem sukcesu bądź niepowodzenia wdrożeń w interesującym nas obszarze jest **stopień przekonania i stanowczości naczelno-kierownictwa przedsiębiorstwa co do ich celowości bądź niezbędności.** Każdy przejaw wątpliwości lub niekonsekwencji w zachowaniu przedstawicieli top menedżmentu natychmiast aktywizuje przeciwników oraz osłabia motywacje zwolenników wdrożeń na średnich i niższych szczeblach zarządzania.

Operacjonalizacja omawianych koncepcji, jak każdej innej innowacji w sferze zarządzania, napotyka na wielorakie opory natury psychospołecznej, a w konsekwencji – narażona jest na pozorację działań wdrożeniowych, na przestrzeganie spełnienia jedynie wymogów formalnych. Podobne rezultaty przynosi podatność owych koncepcji na wpływy swoistej mody. Jeśli tylko ustępują okoliczności, które skłaniały do działań pozornych i formalnych, kończą się też zazwyczaj same działania i niewiele po nich pozostaje. Zjawisko to dobrze ilustruje następujące doświadczenie autora. Na pytanie skierowane do przedstawiciela top menedżmentu jednej z pierwszych w kraju firm wdrażających przed kilkoma laty controlling „*jak obecnie wygląda sprawa stosowania tej koncepcji?*” pada odpowiedź – „*przecież my wdrażamy obecnie ISO; o controllingu już dawno wszyscy zapomnieliśmy*”.

Zjawiskiem spotykanym w niektórych przedsiębiorstwach i wśród niektórych osób jest **swoista fascynacja określoną koncepcją, prowadząca do obsesyjnego skupiania uwagi wyłącznie na niej i przypisywania jej niemal magicznych własności.** Jest dość oczywiste, że w takich warunkach zanika skłonność do rozpoznawania, diagnozowania i rozwiązywania indywidualnych problemów w złudnej nadziei, że wszystko załatwi za nas „system”.

Dość powszechną i poważną **bolączką wielu przedsięwzięć z interesującego nas obszaru jest ich nadmierna formalizacja i biurokratyzacja.** Zbyt silne przywiązywanie wagi do formy zwykle negatywnie wpływa na zainteresowanie treścią, z wszelkimi negatywnymi tego następstwami.

Trudnym i ważnym problemem jest też **rozmięszczenie procesu przygotowania i wdrażania odpowiednich przedsięwzięć w czasie.** Ani zbyt szybkie, ani zbyt spowolnione tempo tych działań nie sprzyjają ich powodzeniu, a praktyka potwierdza skłonność do nazbyt częstego występowania obu tych zjawisk.

Doniosłym w skutkach rozstrzygnięciem w omawianej sferze działalności jest wreszcie **ukszał-**

towanie odpowiedniego składu osobowego zespołu przygotowującego i wdrażającego stosowne przedsięwzięcia, a w szczególności zdecydowanie, czy i co będzie wykonywane „siłami własnymi”, co „siłami obcymi”, a co przez zespoły mieszane, wewnątrzno-zewnętrzne.

Wiele z poczynionych w tej części opracowania uwag ma charakter bardziej uniwersalny i odnosi się także do innych innowacji, zarówno w sferze organizacji i zarządzania, jak i w innych sferach działalności (np. w technice). Nie oznacza to jednak, że tutaj możemy wskazane problemy wdrożeniowe ignorować.

I na zakończenie jeszcze jedna refleksja. Zgodnie z wyrażoną na wstępie deklaracją, intencją tego opracowania było ukierunkowanie i pobudzenie dyskusji. Autor nie unikał więc problemów kontrowersyjnych czy też kontrowersyjnego sposobu ich przedstawiania. Z tych, a także innych powodów, np. ograniczeń kompetencyjnych, mogły w opracowaniu pojawić się ujęcia zbyt tendencyjne, uproszczone, itd., itp., z czego autor w pełni zdaje sobie sprawę. Wyraża jednak nadzieję, że otwarta i odważna, lecz zarazem konstruktywna z założenia dyskusja powinna owe niedomagania ujawnić i przyczynić się do ich usunięcia, służąc jednocześnie lepszemu poznaniu (zrozumieniu) i rozwiązywaniu stawianych problemów.

Jan Lichtarski

PRZYPISY

- ¹⁾ Zob. interesującą, lecz nieco inną typologię owych podejść, w: G. MORGAN, *Obrazy organizacji*, PWN Warszawa 1997.

- ²⁾ Por. np. J. FRĄCKIEWICZ, *Nowoczesne metody kierowania przedsiębiorstwem*, PWE Warszawa 1973, s. 93 i nast.
- ³⁾ Zob. np. M. BRATNICKI, *O praktycznej potrzebie zarządzania nadzwyczajnego*, [w:] *Nowe kierunki w zarządzaniu przedsiębiorstwem*. AE Wrocław 1996 nr 725. Materiały konferencyjne.
- ⁴⁾ Por. np. *Zintegrowany system zarządzania przedsiębiorstwem*. Wywiad z K. Pyzikiem. „*Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa*”, nr 10/1996, s. 3.
- ⁵⁾ Zob. np. P. BLAIK, *Logistyka – koncepcja zintegrowanego zarządzania przedsiębiorstwem*, PWE Warszawa 1996; C. STEINLE, H. BRUCH i inni, *Controlling. Kompendium für Controller innen und ihre Ausbildung*. Schäffer – Poeschel Verlag Stuttgart 1998, s. 6 i nast.; *Podstawy controllingu*. Praca pod red. E. NOWAKA. Wyd. AE im. Oskara Langego we Wrocławiu. W-w 1996, s. 14 i nast.
- ⁶⁾ Zob. B. ŻURAWIK, W. ŻURAWIK, *Zarządzanie marketingiem w przedsiębiorstwie*, PWE Warszawa 1996.
- ⁷⁾ Zob. np. M. KARAS, G. OSBERT-POCIECHA, *Controlling strategiczny – przegląd podejść i ocena możliwości ich praktycznego wykorzystania*, [w:] *Nowe kierunki w zarządzaniu przedsiębiorstwem – doświadczenia praktyczne*, materiały konferencyjne, Borowice 19–22.05.1996. Prace Naukowe AE, Wrocław 1996 nr 725, s. 100–108.
- ⁸⁾ Zob. A. POCZTOWSKI, *Zarządzanie zasobami ludzkimi*. Wrocław, Ossolineum 1996.
- ⁹⁾ Zob. np. G. BRONIEWSKA, *TQM czyli konieczność podmiotowego podejścia do ludzi*, „*Przeгляд Organizacji*” nr 4/1996, s. 28.

Autor jest profesorem Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu.

OŚRODEK DORADZTWA I TRENINGU KIEROWNICZEGO

Oferuje

seminaria, szkolenia, warsztaty i doradztwo w obszarach:

- controlling
- marketing
- finanse
- zarządzanie jakością
- zarządzanie środowiskowe (ISO 14001)
- zarządzanie personelem
- psychologia zarządzania
- logistyka
- gry strategiczne
- filmy szkoleniowe BHP i promocyjne

Ośrodek Doradztwa i Treningu Kierowniczego
80-237 Gdańsk ul. Uphagena 27
tel: (0-58) 341-02-22, 346-12-29, fax: 341-13-85
e-mail: oditk@oditk.com.pl